

Список використаних джерел.

1. Директива начальника Генерального штабу Збройних Сил України № ДГШ-4 від 18.06.2005 „Про вдосконалення системи гуманітарного та соціального забезпечення Збройних Сил України” [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.mil.gov.ua/Artikles/2005/06>.
2. Директива Міністра оборони України № Д-3 від 13.02.2006 „Про організацію гуманітарної підготовки, суспільно-політичного та правового інформування особового складу Збройних Сил України на 2006-2011 роки” [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.mil.gov.ua/Artikles/2006/02>.
3. Караяни А.Г., Сыромятников И.В. Прикладная военная психология. – СПб.: Питер, 2006. – 480 с.
4. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М.: Знание, 1996. – 308 с.
5. Психология и педагогика. Военная психология: Учебник для вузов / Под ред. А. Г. Маклакова. – СПб.: Питер, 2005. – 464 с.

The paper presents the major activities of junior officers of educational and social-psychological work of the Armed Forces of Ukraine, identifies the main forms and tasks of social and psychological work, the essence of this activity.

Keywords: professional activity, social and psychological activities, junior officers of the Armed Forces of Ukraine.

Отримано 25.2.2012

УДК 378.147:159.9-051

Н. М. Дідик

ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩИХ ХАРАКТЕРИСТИК ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

У статті розглянуто проблему розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів з допомогою психолого-педагогічних засобів, акмеологічних технологій, самостійної роботи майбутніх психологів.

Ключові слова: професійно значуща характеристика, особистісна зрілість, майбутній психолог, професійна підготовка.

Соціальні та економічні негаразди призводять до проблем в особистісному розвитку, що зумовлює потребу суспільства у професії психолога. На сучасному етапі розвитку психологічної професійної освіти виникла потреба у теоретичному обґрунтуванні і практичному впровадженні ефективної методики професійної та особистісної підготовки майбутніх психологів для створення психологічних умов цілеспрямованого формування професійної та особистісної зрілості майбутніх психологів.

Проблемою професійної підготовки майбутніх практичних психологів в Україні займаються Ж. П. Вірна, П. П. Горностай, В. Г. Панок, Н. І. Пов'якель, Н. В. Чепелева, Н. Ф. Шевченко, Т. С. Яценко та ін. [1-7]. Вони розкривають питання корекційно-виховного впливу на професійне і особистісне становлення майбутніх психологів, обґрунтовують підходи до їх професійної підготовки у вищому навчальному закладі.

Більшість дослідників головним компонентом психологічної готовності до професійної діяльності психолога називають особистісне зростання, що передбачає прагнення майбутнього фахівця до найповнішого вияву і розвитку власних можливостей. На важливості особистісного зростання і самоактуалізації майбутніх психологів наголошують Н. О. Антонова, Т. І. Білуха, Ю. Г. Долінська, Б. Б. Іваненко, Л. М. Кобильнік, Л. В. Логінова, О. О. Міненко, Л. В. Мова, Т. Б. Партико, Л. І. Рибачук та ін.

Актуальність особистісного зростання досліджена у психологічній літературі достатньо. Не дослідженою є проблема розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів. Це стало **метою** для написання статті – вивчити особливості розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів під час їх професійної підготовки.

Важливе значення для розвитку особистісної зрілості має суб'єктна позиція людини і створення оптимального, розвиваючого особистісну зрілість, середовища. Для розвитку особистісної зрілості майбутніх психологів значущим є прагнення студентів до особистісного зростання і відповідні умови під час навчання і в позанавчальний час. Тому розвиток професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів буде можливий при створенні певних умов під час їх професійної підготовки. Крім цього, оптимальним буде поєднання розвиваючих зовнішніх факторів з внутрішнім прагненням майбутнього психолога до особистісного зростання. При активній позиції щодо особистісного самовдосконалення студент оптимізує

процес розвитку особистісної зрілості. Створення лише відповідних умов без суб'єктної позиції майбутнього психолога принесе мінімальний результат. Над розвитком особистісної зрілості повинні працювати фахівці різного профілю: психолог психологічної служби вузу, викладачі навчальних дисциплін, і, звичайно, самі студенти.

Важливе значення для розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів мають психологічні засоби. Вважаємо, що психологічні засоби розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів – це психологічні матеріали і знаряддя, завдяки яким більш успішно і за короткий час майбутні психологи підвищують свій рівень особистісної зрілості, розвивають власні професійно значущі характеристики особистісної зрілості.

Модель розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів подано на рисунку 1.

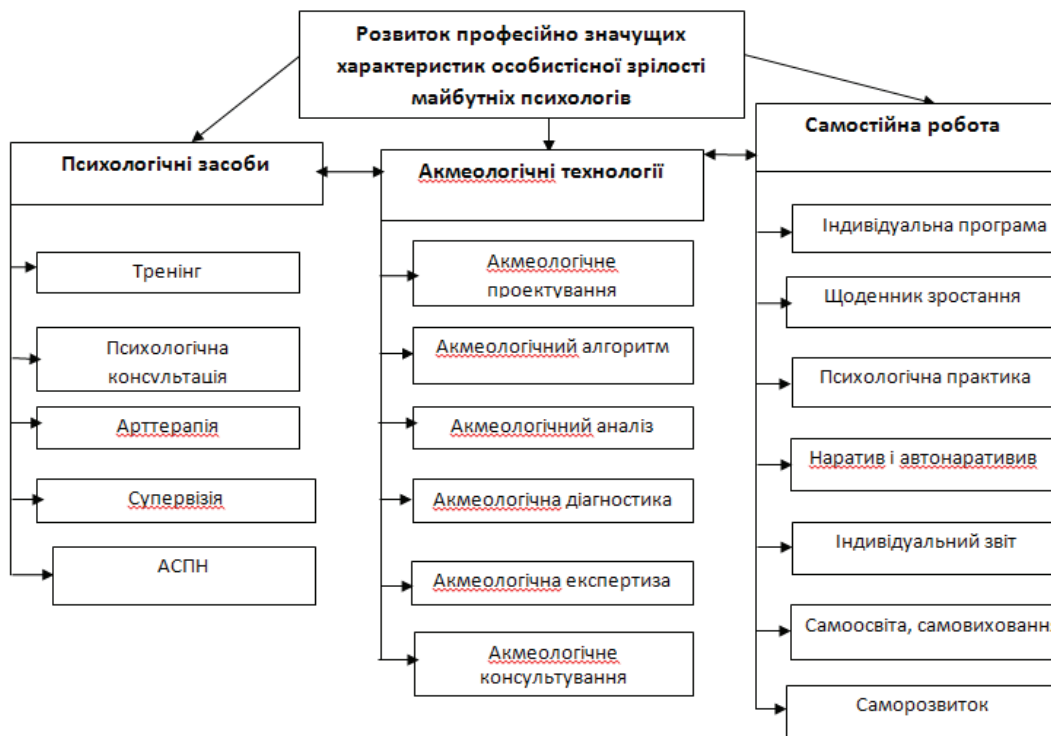


Рис. 1. Розвиток професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів

За рисунком 1, розвиток професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів передбачає застосування психологічних засобів, акмеологічних технологій і самостійної роботи майбутніх психологів. Психологічними засобами розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів є:

тренінг особистісного зростання, психологічне консультування з питань особистісного зростання, арттерапія, супервізія, АСПН.

За результатами формувального експерименту, важливим для розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів є відвідування тренінгів. У тренінгу нами використано такі методи і прийоми: активізаційні і релаксаційні вправи, вправи-метафори, психогімнастичні вправи, ігрові методи (ситуативно-рольова гра), проєктивний малюнок, аналіз повчальних притч, виконання домашніх завдань та ін.

Для розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів пропонуємо застосовувати різні види арттерапії: бібліотерапію, музикотерапію, малюнкову терапію, ігротерапію та ін. Арттерапію можна включити як складові частини при засвоєнні практичних курсів з психології, особливо тренінгів, різного роду практикумів. При можливості можна включити у навчальний план спеціальний курс арттерапії як курс за вибором студента.

Елементи арттерапії використовувалися на тренінгових заняттях: прийоми малюнкової терапії (при виконанні малюнкових вправ), музикотерапії (під час релаксаційних вправ), ігрової терапії (у використанні рольових ігор), бібліотерапії (при обговоренні повчальних притч) та ін. Музикотерапія сприяла психічній саморегуляції, релаксації, самонавіюванню. Малюнки стали важливими для “виходу” у вигляді символічних образів внутрішньоособистісних конфліктів, що блокують процес особистісного зростання майбутніх психологів. При розігруванні ігрових ситуацій знижувалася емоційна напруга, розвивалася комунікабельність, знаходилися вирішення конфліктних ситуацій, майбутні психологи набували характеристик особистісної зрілості. Читання повчальних притч сприяло розвитку життєвої філософії, усвідомлення сенсу життя, трансцендентності, прагнення до самоактуалізації, моральності, відповідальності, що є професійно значущими характеристиками особистісної зрілості майбутніх психологів.

Важливим для розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості є психологічне консультування майбутніх психологів з питань особистісного зростання, що проводить психолог. Без опрацювання власних проблем психолог не зможе бути ефективним. Такі психологи підсвідомо будуть виходити із власних комплексів при консультуванні клієнтів, тобто в процесі роботи з клієнтом психолог буде переносити на нього свої власні проблеми, що називається механізмом контрперенесення. Тому практичною діяльністю повинні займатися психологи, які пройшли курс

психотерапії як клієнта у досвідченого практика – супервізію, що дозволяє одержувати практичні навички роботи з клієнтом під контролем досвідченого психолога та опрацьовувати власні помилки і комплекси. Супервізія – засіб особистісно-професійної корекції, вид прийомів психокорекційної підготовки майбутнього психолога, що сприяє професійному вдосконаленню психолога за рахунок самоаналізу власних захисних механізмів, внутрішньоособистісних і міжособистісних конфліктів. Супервізор у роботі з майбутніми психологами виступає в ролі вчителя [7, с. 169]. Готовність психолога піддати свою роботу до супервізії залежить від його особистісних і професійних рис, відкритості для нового досвіду, послідовності намірів в особистісній психокорекції. Здатність до проходження супервізії передбачає наявність високого ступеня мотивації професійного зростання [7, с. 97].

Ефективним для особистісної психокорекції є не лише супервізія, але й метод активного соціально-психологічного навчання (АСПН), розроблений Т. С. Яценко. АСПН сприяє гармонізації особистості, зростанню почуття необхідності власного вдосконалення й відповідальності за свій розвиток, за реалізацію своїх потенційних можливостей [7, с. 40]. Прийомами АСПН є: спонтанна невимущена дискусія, психогімнастичні вправи, рольова гра, психодраматична гра, робота з психомалюнком, використання предметної моделі [7, с. 91–93].

У формувальному експерименті використовувалися акмеологічні технології особистісно-професійного зростання. Акмеологічні технології – сукупність засобів, спрямованих на розкриття внутрішнього потенціалу особистості, розвиток властивостей і якостей, які сприяють досягненню високого рівня особистісно-професійного розвитку та професіоналізму. Акмеологічні технології є індивідуально спрямованими, вони використовуються для особистісно-професійного розвитку особистості. Важливою є акмеологічна оптимізація (акмеологічний супровід) майбутніх психологів у вузі, створення найбільш оптимальних умов для вирішення завдань максимальної самореалізації особистості, досягнення вершин професіоналізму. Акмеологічний підхід сприяє формуванню у студентів мотивації до професійного і особистісного зростання.

Ефективним є акмеологічне проектування, що застосовується для визначення стратегії життя, поведінки і професійного вдосконалення майбутніх психологів. Інформативним для акмеологічного проектування є попереднє визначення смисложиттєвих орієнтацій під час психолого-акмеологічної діагностики майбутніх психологів. Наприклад, опитувальник ставлення до життя, смерті і кризової

ситуації А. Баканової, тест СЖО Д. О. Леонтьєва та ін. У тренінгу особистісного зростання використовувалися вправи: створення плакату-образу “Моє майбутнє” для візуалізації цілей у житті, написання плану “Сходінки до майбутнього” для визначення подальшої стратегії поведінки для досягнення життєвих цілей та ін.

Майбутнім психологам пропонують написати твір “Мої шляхи професійного і особистісного зростання”, де потрібно описати конкретні засоби для досягнення акме як особистості і професіонала. Важливим є складання акмеологічного алгоритму – послідовності і етапів розвитку. Описуючи засоби особистісного зростання, майбутні психологи звертали увагу на те, що вони самі найчастіше використовують: літературу, психологічні методики. Тому під час професійної підготовки цих спеціалістів варто активізувати студентів на використання і інших методів та засобів професійно-особистісного зростання: ознайомлення з працями видатних психологів, науковими журналами психологічної проблематики, організації бесід, круглих столів, ґрунтовних наукових досліджень з виступами на наукових конференціях, опанування методики аутотренінгу та ін.

Ефективним для прогнозування професійно-особистісного розвитку є акмеологічний аналіз, на основі якого виявляють акмеологічні умови і фактори, будуються прогнози та вибираються шляхи і способи розвитку особистості і професіоналізму майбутніх психологів. Майбутнім психологам пропонувалося написати роздум на тему “Вплив психологічної практики на мій професійний і особистісний розвиток”, у щоденниках особистісно-професійного зростання студенти аналізували шляхи особистісного і професійного зростання. Акмеологічний аналіз включає в себе пошук закономірностей, механізмів, умов і факторів, що сприяють досягненню професіоналізму, або перешкоджають йому. Аналізують показники: важливі професійні якості, ступінь їх вираженості; мотиви професійної діяльності і досягнень у сфері професії; професійні еталони.

Для визначення відповідності особистісних якостей майбутнього психолога обраній спеціальності проводилася психолого-акмеологічна діагностика. З майбутніми психологами проводився комплекс психодіагностичних методик. Найбільш інформативними для психолого-акмеологічної діагностики є методики, використані у констатувальному експерименті: багатфакторний особистісний опитувальник Р. Кеттелла, О. С. Штепи, короткий індекс самоактуалізації (SI) А. Джонса, Р. Крендела, шкала ясності Я-концепції (SCC) Д. Кемпбела, самоактуалізаційний тест Е. Шострома та ін.

Діагностичними методами в акмеології, крім тестів, може бути психобіографічний метод. Аналіз автобіографій, біографічне інтерв'ю – трудомісткий метод дослідження, який полягає в докладному спілкуванні з обстежуваним про його життєвий шлях, найбільш важливі події духовного життя. Майбутнім психологам пропонується написати автонаратив “Книга мого життя”. Студентам дають завдання: “Уявіть, що ваше життя зображено у книжці. Напишіть анотацію до цієї книжки”. За результатами самоопису здійснюється психобіографічний аналіз умов, що впливали на особистісно-професійне становлення майбутніх психологів, їх Я-концепцію, аналізуються кількісні і якісні показники у змісті автонаративу.

Важливою є акмеологічна експертиза – комплексна самооцінка з метою виявлення власного рівня професійної майстерності і пошуку резервів для вдосконалення професійної діяльності. Майбутні психологи під час вивчення психологічних дисциплін вели щоденники особистісно-професійного зростання, де будуть відповідати на запитання “Які мої особистісні і професійні якості зараз?”, “Яким я бачу себе майбутнім психологом і особистістю?”. Інформацію про “Я-реальне” майбутні психологи беруть з результатів попередньої діагностики і самоаналізу. Співставлення образів “Я-реальне” і “Я-ідеальне” є механізмом самозміни і особистісно-професійного зростання майбутніх психологів. Аналізуючи відмінності цих образів, студенти дають відповіді на запитання у щоденниках особистісно-професійного зростання “Над якими професійними і особистісними якостями мені ще потрібно працювати, що вдосконалювати у перспективі?”.

Здійснення психолого-акмеологічної підтримки можливе завдяки проведенню тренінгів, консультування. Акмеологічне консультування – надання консультативної допомоги майбутнім психологам у досягненні вершин професійної діяльності, особистісної і професійної зрілості тощо.

Отже, ефективними акмеологічними технологіями особистісно-професійного зростання майбутніх психологів є: акмеологічне проектування, акмеологічний аналіз, акмеографічний опис, психолого-акмеологічна діагностика, акмеологічна експертиза, акмеологічне консультування та ін. Важливим є створення цілісної акмеологічної моделі професійно-особистісного зростання майбутніх психологів для оптимізації професійної підготовки цих спеціалістів під час навчання у вузі, проведення психолого-акмеологічної діагностики для професійного відбору майбутніх психологів за професійними і особистісними якостями.

Важливою для розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів є самостійна робота, де

студенти займають активну суб'єктну позицію в особистісному і професійному зростанні. Для цього актуальним є створення індивідуальної програми, ведення щоденників зростання, проходження психологічної практики, написання наративів і автонаративів, індивідуальні звіти “досягнень” особистісного зростання, активна самоосвіта, самовиховання і саморозвиток.

Майбутні психологи складають індивідуальні програми розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів. Складові програми можуть бути такі: назва програми, мета, завдання, напрямки роботи, очікуваний результат, принципи, форми, методи, прийоми, засоби, тривалість виконання програми та ін.

Програма може включати такі блоки: діагностичний, корекційний, розвиваючий, профілактичний. Діагностичний блок передбачає проведення психодіагностичних методик для розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів. Корекційний блок спрямовується на виправлення особистісних структур, що перешкоджають особистісному зростанню. Розвиваючий блок використовується для планування вдосконалення професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів. Профілактичний блок передбачає застосування заходів попередження особистісної незрілості.

Важливим є впровадження щосеместрових і щорічних самозвітів про власні досягнення в особистісно-професійному зростанні. Це може відбуватися на практичних, лабораторних, чи у вигляді круглих столів.

Самостійну роботу майбутніх психологів можна організувати шляхом ведення щоденників самопізнання, самоаналізу, рефлексивних щоденників, щоденників особистісного зростання, де будуть описуватися напрямки розвитку особистісної зрілості, шляхи самокорекції та саморозвитку.

Під час тренінгу майбутні психологи вели щоденники особистісного росту, де описували результати самоаналізу, самопостереження, роздуми під час тренінгових занять, досягнуті цілі, труднощі, що виникали під час тренінгу, можливі причини і шляхи вирішення різного роду конфліктів. Важливим є ведення щоденників професійно-особистісного росту під час ознайомлення з навчальними дисциплінами.

Майбутній психолог повинен використовувати індивідуальну роботу у вигляді написання автонаративів, що можуть допомогти знайти суто біографічні, а не групові, вирішення проблеми особистісного і професійного зростання. Можна запропонувати студентам заповнювати експрес-анкети з питаннями про особливості особистісного і професійного становлення їх особистості, їх плани на

майбутнє, написання творів на відповідну “професійну” тему “Я – професійний психолог” та ін.

Ефективними для розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів є активні методи навчання: групові дискусії, аналіз проблемних ситуацій, рольові і ділові ігри, вправи на самопізнання і самооцінювання, мозковий штурм, невербальні прийоми, метод аналізу конкретних ситуацій, моделювання майбутнього професійного процесу, метод “круглого столу”, ділові ігри, метод самостійного формулювання психологічних понять та ін.

Значущим є проблемне навчання, метод конкретних ситуацій з використанням консультативних і психотерапевтичних сеансів вирішення психологічних проблем, що сприяли розвитку особистісної зрілості клієнта. Тоді майбутній психолог зможе проаналізувати генезис становлення особистісної зрілості у процесі вирішення проблемної ситуації, яка заважає зростанню.

Суб’єктна позиція майбутнього психолога повинна сприяти оптимізації його самостійної роботи щодо розвитку особистісної зрілості. Тому потрібно проводити індивідуальні форми роботи: самостійний підбір відеофільмів з проблеми особистісного зростання, поглиблене вивчення теоретичних питань відповідної проблематики, виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань, проходження психологічної практики, підготовка індивідуальних звітів та ін.

Ефективними є тематичні семінари, майстер-класи з особистісного зростання, психолого-педагогічний аналіз відеофільмів, ознайомлення з працями видатних психологів-науковців, створення власної психологічної бібліотеки, обговорення її змісту на практичних і лабораторних заняттях.

Можна запропонувати студентам створити наукові гуртки (типу “На шляху до особистісного і професійного зростання”), психологічні майстерні, проблемно-тематичні групи, практикуми з основ особистісного зростання психолога, що мають проблемно-пошукову спрямованість, коли студенти в аудиторних умовах відтворюють проблемні професійні ситуації і шукають їх вирішення. Перевірка умінь вирішувати конкретні професійні завдання повинна проводитися не на словесному іспиті, а в ситуації учбових ігор, в яких модулюються реальні ситуації.

Викладачі та психологи вузу проводять просвітницьку роботу з проблеми особистісного зростання у вигляді лекцій, диспутів, круглих столів, перегляду відеофільмів відповідної тематики та ін. Значущим при навчанні майбутніх психологів є діалогізм, що передбачає активну співпрацю з викладачами.

Отже, розвиток професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів передбачає застосування психологічних і педагогічних засобів, акмеологічних технологій та самостійної роботи майбутніх психологів. **Перспективами** у дослідженні цієї проблеми є створення комплексної програми психодіагностики і розвитку професійно значущих характеристик особистісної зрілості майбутніх психологів при вступі абітурієнтів до вишу (для визначення їх особистісних здібностей, профпридатності до професії психолога і для “відсіву” особистісно непридатних абітурієнтів до цієї професії), під час навчання (для контролю за динамікою змін при навчанні на різних курсах), після закінчення навчання, на випускному курсі (для визначення остаточної особистісної придатності, яка може бути показником при взятті на посаду психолога).

Список використаних джерел

1. Вірна Ж. П. Мотиваційно-смілова регуляція у професіоналізації психолога : монографія / Ж. П. Вірна. – Луцьк : Вежа, Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки, 2003. – 320 с.
2. Горностай П. П. Компетентність психолога: досвід чи творча обдарованість? // Практична психологія і школа: матеріали Міжнародної конференції. – К., 1993. – С. 43–49. – Режим доступу: http://users.i.com.ua/~p_gorn/publ01d.html
3. Панок В. Г. Концептуальні підходи до формування особистості практикуючого психолога / В. Г. Панок // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – №5. – С. 4–6.
4. Пов’якель Н. І. Саморегуляція професійного мислення в системі фахової підготовки практичних психологів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. психол. наук : спец. 19. 00.07 „Педагогічна та вікова психологія” / Н. І. Пов’якель. – К., 2004. – 40 с.
5. Чепелева Н. В. Формування професійної компетентності психолога / Н. В. Чепелева // Актуальні проблеми психології : наукові записки інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / С. Д. Максименко– К.: Ніка – Центр, 1999. – Вип. 19. – 286 с.
6. Шевченко Н. Ф. Формування професійної свідомості практичних психологів у системі вищої освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. психол. наук : спец. 19. 00.07 „Педагогічна та вікова психологія” / Н. Ф. Шевченко. – К., 2006. – 32 с.
7. Яценко Т. С. Концептуальні засади і методика глибинної психокорекції: підготовка психолога-практика / Т. С. Яценко,

Б. Б. Іваненко, С. М. Аврамченко та ін. – К.: Вища школа, 2008. – 342 с.

In the article the problem of development professionally of meaningful descriptions of personality maturity of future psychologists is considered with the help of psychological and pedagogical means, acmeological technologies, independent work of future psychologists.

Keywords: professionally meaningful description, personality maturity, future psychologist, professional preparation.

Отримано 25.2.2012

УДК 37.032:37.025:371.132

Ю. В. Журат

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИЙ АСПЕКТ СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СУБ'ЄКТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

В статті висвітлюється експериментальне дослідження формування суб'єктності майбутніх вчителів початкових класів в період навчання в ВНЗ педагогічного профілю.

Ключові слова: суб'єктність, професійна готовність, професійне самовизначення в ВНЗ, мотивація навчання в ВНЗ.

В статье освещается экспериментальное исследование формирования субъектности будущих учителей начальных классов в период обучения в ВУЗе педагогического профиля.

Ключевые слова: субъектность, профессиональная готовность, профессиональное самоопределение в ВУЗе, мотивация обучения в ВУЗе.

Вступ. В психології та педагогії вищої школи залишається традиційне розуміння вчителя та студента ВНЗ педагогічного профілю або як суб'єкту педагогічної діяльності, або як суб'єкту освітньої діяльності. Тому збільшується потреба у більш ретельному вивченні феномена суб'єктності студента ВНЗ педагогічного профілю.